

از گاز تا ثروت ملی؛ پتروشیمی ایران مسیر ارزش آفرینی را پیش می گیرد

بین خام فروشی و قطب جهانی شدن

صنعت پتروشیمی ایران به عنوان یکی از کلیدی ترین بخش های اقتصادی کشور، نقشی محوری در ایجاد ارزش افزوده، اشتغال مولد و کسب درآمد ارزی پایدار ایفا می کند. این صنعت با برخورداری از منابع عظیم هیدروکربنی، زیرساخت های صنعتی گسترده و موقعیت جغرافیایی راهبردی، ظرفیت قابل توجهی برای تبدیل ایران به یکی از قطب های برتر پتروشیمی در سطح منطقه و جهان دارد. با این حال، صنعت پتروشیمی ایران با وجود رشد تولید و صادرات، همچنان با چالش هایی اساسی نظیر خام فروشی نسبی، وابستگی به خوراک گازی و ناتمام بودن زنجیره ارزش مواجه است. تاریخچه این صنعت نشان می دهد که ایران با تأخیر بیش از نیم قرن نسبت به توسعه صنعت پتروشیمی وارد عرصه تولید مواد پایه شد و این امر، به نوعی نشان دهنده فقدان نگاه زنجیره ای و ارزش آفرین به منابع هیدروکربنی در دهه های اول توسعه نفت کشور است. امروز، با وجود ۸۳ مجتمع فعال، ظرفیت تولید بیش از ۸۰ میلیون تن و طرح های توسعه ای متعدد، صنعت پتروشیمی ایران در آستانه تحولی بزرگ قرار دارد؛ تحولی که تحقق آن مستلزم تکمیل زنجیره ارزش، تنوع بخشی به سبد خوراک، توسعه فناوری های پایین دست و ایجاد همگرایی بین دانشگاه، پژوهشگاه و صنعت است.

در این زمینه، شناسایی مواد گلوگاهی، سرمایه گذاری هدفمند در تحقیق و توسعه و ایجاد سازوکارهای حکمرانی شفاف، کلید عبور از چالش های ساختاری و بهره گیری از فرصت های بی بدیل این صنعت محسوب می شوند. بررسی وضعیت فعلی، فرصت ها و تهدیدها و تدوین راهکارهای عملیاتی، نقش تعیین کننده ای در ارتقای جایگاه صنعت پتروشیمی ایران در اقتصاد ملی و بازار جهانی ایفا خواهد کرد. **مهدی حسوند**، مدیر اندیشکده توسعه پایدار انرژی و پژوهشگر ارشد پژوهشگاه صنعت نفت در گفت و گو با «ایران» به پرسش هایی درباره صنعت پتروشیمی، فرصت ها و چالش های این صنعت با نگاهی به آینده پاسخ می دهد.

■ چرا صنعت پتروشیمی ایران به عنوان یکی از کلیدی ترین و

راهبردی ترین بخش های اقتصادی کشور شناخته می شود؟
صنعت پتروشیمی نقش بی بدیلی در ایجاد ارزش افزوده، کسب درآمد ارزی پایدار و ایجاد اشتغال مولد ایفا می کند. این صنعت با وجود چالش های ساختاری نظیر ناترازی گاز و نیاز مبرم به تنوع بخشی به سبد سوخت و خوراک، کماکان موتور محرک صادرات غیرنفتی ایران محسوب می شود. نگاهی به تاریخچه این صنعت گویای فراز و نشیب های قابل توجه آن است. در حالی که بهره برداری از اولین چاه نفت ایران به سال ۱۲۸۵ بازمی گردد و پالایش نفت از سال ۱۲۹۱ با راه اندازی پالایشگاه آبادان آغاز شد، اما صنعت پتروشیمی با تأخیری قابل تأمل و بیش از ۵۰ سال بعد، در سال ۱۳۴۲ با احداث اولین واحد تولید کود شیمیایی در مرودشت شیراز متولد شد. این تأخیر تاریخی، شاید نمادی از فقدان نگاه زنجیره ای و ارزش آفرین به منابع هیدروکربنی در دهه های اولیه باشد. در واقع در جایابی خاوه میانه در صنعت نفت جهانی نقش تولیدکننده خام نفت و گاز به ایران قبل از انقلاب داده شده بود و کار پالایش و توسعه زنجیره ارزش به کشورهای شرق آسیا و غرب اروپا داده شده بود.

■ آیا صنعت پتروشیمی ایران هم اکنون از این مرحله گذر کرده و به

جایگاه واقعی دست یافته است؟

ایران با تولید حدود ۹٫۵ میلیون بشکه نفت و گاز طبیعی در روز (معادل واحد صادرات نفت)، از ذخایر عظیم هیدروکربنی به عنوان ماده اولیه این صنعت برخوردار است. در بخش پایین دست، ۸۳ مجتمع پتروشیمی فعال در کشور وجود دارد که عمدتاً در قطب های مهمی مانند منطقه ویژه اقتصادی ماهشهر (۲۶ مجتمع) و منطقه پارس جنوبی در عسلویه (۱۷ مجتمع) متمرکز شده اند. سرمایه گذاری انباشته در این صنعت در ۴۵ سال به حدود ۷۹ میلیارد دلار رسیده و ظرفیت اسمی تولید آن به بیش از ۸۰ میلیون تن در سال بالغ می شود، هرچند تولید فعلی حدود ۵۰ میلیون تن است که نشان از وجود ظرفیت خالی و امکان توسعه دارد. همچنین ۴۰ طرح تولیدی جدید با مجموع ظرفیت حدود ۸۵ میلیون تن و جذب سرمایه ای حدود ۲۰ میلیارد دلار در دست احداث است که افق روشنی را ترسیم می کند.

تأمین خوراک این صنعت، یکی از نقاط قوت و در عین حال آسیب پذیر آن است. حدود ۸۷ درصد از خوراک واحدهای پتروشیمی ایران از گاز طبیعی (عمدتاً متان و اتان) تأمین می شود و تنها ۱۳ درصد از خوراک مایع

مانند نفتا، میعانات گازی و LPG استفاده می شود. این وابستگی شدید به گاز، اگرچه به دلیل برخورداری از منابع غنی در کوتاه مدت مزیت محسوب می شود، اما در بلندمدت و با توجه به افزایش مصرف داخلی گاز و الزامات ساختار صادراتی، لزوم تنوع بخشی به سبد خوراک و افزایش سهم خوراک مایع را به یک راهبرد ضروری تبدیل کرده است. جریان خوراک از میادین گازی و نفتی، از طریق خط لوله سراسری گاز و شبکه های انتقال به پالایشگاه های گازی و نفتی و سپس به مجتمع های پتروشیمی هدایت می شود. محصولات این صنعت بسیار متنوع است و از مواد پایه مانند اتیلن، پروپیلن و متانول گرفته تا محصولات میانی و نهایی مانند انواع پلیمرها (پلی اتیلن، پلی پروپیلن)، کودهای شیمیایی (آمونیاک و اوره) و آروماتیک ها را در بر می گیرد.

■ مهم ترین چالش این صنعت از نگاه شما چیست؟

جایگاه این صنعت در اقتصاد ملی انکارناپذیر است. پتروشیمی اولین صنعت غیر نفتی کشور از لحاظ ایجاد درآمد ارزی و ارزش افزوده است و سهم عمده ای از صادرات غیرنفتی ایران را به خود اختصاص داده است. آمارها نشان می دهد در سال های اخیر، صادرات محصولات پتروشیمی رشد قابل توجهی داشته است. با این حال، نکته حیاتی و چالشی عمیق در این جایگاه نهفته است؛ ارزش افزوده پایین محصولات صادراتی نسبت به محصولات وارداتی. به طور متوسط ارزش هر تن ماده پتروشیمی

